 <https://doi.org/10.30563/turklad1298749>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Kitap İncelemesi / Book Review
Geliş Tarihi / Received date	: 18.05.2023
Kabul Tarihi / Accepted date	: 13.06.2023
Yayın Tarihi / Date published	: 20.06.2023

Atıf / Citation

Gökbayır, M. (2023). Buran, Ahmet (2023). Sözü Kanatlandırın Şair Mahtumkulu. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 7. Cilt, 1. Sayı, 159-162.

**BURAN, AHMET (2023). SÖZÜ KANATLANDIRAN ŞAİR MAHTUMKULU.
İSTANBUL: TÜRK KÜLTÜRÜNE HİZMET VAKFI YAYINLARI**

Buran, Ahmet (2023). Sözü kanatlandırın şair Mahtumkulu. İstanbul Türk kültürüne hizmet vakfı yayınları

MEHMETCAN GÖKBAYIR¹

Öz

Mahtumkulu, 18. yüzyılda yaşamış Türkmen bir düşünür ve şairdir. Kırgızlar için Cengiz Aytmatov, Kırım Tatarları için Gaspıralı İsmail Bey, Kazan Tatarları için Abdullah Tukay ve Kazaklar için Abay Kunanbayulu ne kadar önemli ve değerli ise Türkmenler için de Mahtumkulu o denli önemli ve değerlidir. Türk dünyası, tarih boyunca varlığını sürdürdüğü coğrafya gereği birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunlardan en önemlisi ve zor olanı ise kimlik mücadelesi olmuştur. Bir toplumu yok etmek ya da bastırmak için yapılması gereken ilk şey kimliksizleştirmektir. Kimliksizleştirilen topluluklar, istenilen şekle sokulabilen yaş bir ağaca benzer. Kimliğin temelini ise dil oluşturmaktadır. Dilini kaybeden topluluk kimliğini, kimliğini kaybeden topluluk ise benliğini kaybeder ve yok olur. Türk dünyası aydınları da bu mücadele içerisinde yer alan önemli düşünür ve bilim insanlarıdır.

Ahmet Buran'ın "Sözü Kanatlandırın Şair Mahtumkulu" adlı kitabında, Türkmenler için dil ve kimlik mücadelesi veren Mahtumkulu'nu ele almıştır. Bu çalışmada ise bu eserin tanıtımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mahtumkulu, Türkmenistan, Dil, Şair, Türkmençe, Türkoloji

¹Yeni Türk Dili Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Elazığ/Türkiye
el-mek: gokbayir.mehmetcan@yandex.com
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9850-4228>

Abstract

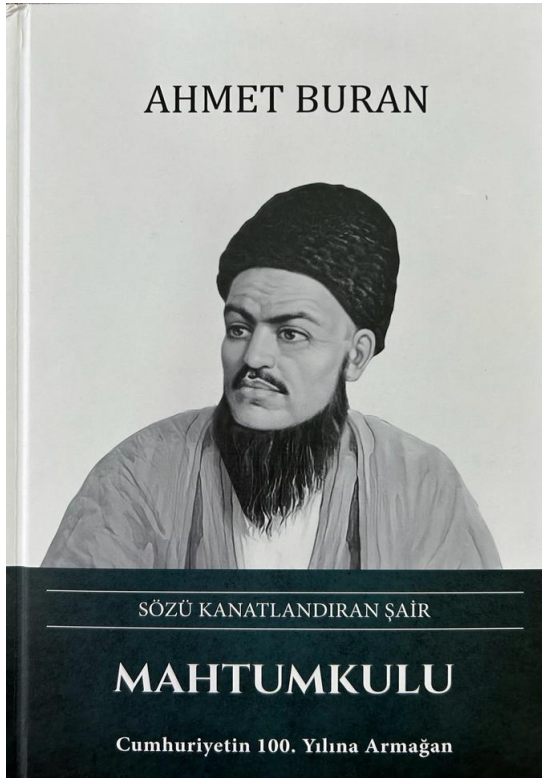
Mahtumkulu was a Turkmen thinker and poet who lived in the 18th century. Mahtumkulu is as important and valuable to Turkmens as Cengiz Aytmatov for Kyrgyz, Gaspıralı İsmail for Crimean Tatars, Abdullah Tukay for Kazan Tatars and Abay Kunanbayulı for Kazakhs. The Turkic world has had to struggle with many difficulties due to the geography it has existed throughout history. The most important and difficult of these has been the struggle for identity. The first thing to do in order to destroy or suppress a society is to de-identify it. De-identified communities are like an sappy tree that can be molded into the desired shape. Language forms the basis of identity. The community that loses its language loses its identity and disappears. Intellectuals of the Turkic world have been also important thinkers and scientists involved in this struggle.

In Ahmet Buran's book titled " *Sözü Kanatlandırın Şair Mahtumkulu* ", he dealt with Mahtumkulu, who struggled for language and identity for Turkmen. In this study, this work will be introduced.

Keywords: Mahtumkulu, Turkmenistan, Language, Poet, Turkmen Language, Turcology

Giriş

Mahtumkulu, 1733 yılında İran bölgesindeki Gülistan eyaletinde dünyaya gelmiştir. İsmi ise Arapça "Oğul" anlamına gelen Mahdum ve "İbadet eden, insan" anlamına gelen Kul

kelimelerinden oluşmaktadır. Bu birleşik isim ise "Hizmete layık kimseye, hizmet eden kişi" anlamına gelmektedir. Ailesi hakkındaki bilgiler sadece babasıyla sınırlıdır. Babası Devlet Mehmet Azadi dönemin önemli şairlerindedir. Mahtumkulu'nun fikir hayatının şekillenmesinde çok önemli bir role sahiptir. Mahtumkulu babasının desteğiyle iyi bir medrese eğitimi almıştır. Mahtumkulu, babasının "Türkmen boylarının birleşmesi ve tek devlet" gibi fikirlerini benimsemiş ve devam ettirmiştir. Fakat bu fikirlerin gerçekleşebilmesi için Türkmenlerde vatan ve Türkmenlik aidiyetinin olması gerekiyordu. 17.-18. yüzyıllarda yerleşik hayata geçmeye başlayan Türkmenlerde, vatan bilinci oluşmaya başlamıştır. Bu yeni gelişmeler devam ederken Mahtumkulu da medrese eğitimini tamamlamış ve babası gibi dersler vererek toplumu eğitmeye ve bilinçlendirmeye çalışmıştır. Bu gayretlerinden dolayı toplum tarafından Ahmet Yesevi gibi bir din ulusu olma konumuna gelmiştir. Kısacası Mahtumkulu, hayatını Türkmen aydınlanmasına ve Türkmen birliğine

adayan önemli bir düşünür ve şairdir. Mahtumkulu, şiirlerini elbette dönemin genel-geçer dili olan Çağatayca ile yazmıştır. Fakat şiirlerinin bazı bölümlerinde bilinçli bir şekilde Türkmen konuşma diline ait olan söz varlığını, Türkmen Türkçesi ses ve şekil bilgisini de kullandığı bilinmektedir. Mahtumkulu bu yönüyle de Türkmen yazı dilinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Bütün şiirlerini Çağatayca'ya bağlı olarak Arap harfleriyle yazmıştır. Bu şiirler günümüze kadar ilk önce Kiril daha sonra da Latin alfabesine aktarılmıştır. Bu aktarmalar

sırasında şiirlerin kendine özgün ses, şekil bilgisi ve söz varlığının ne kadar korunduğu bilinmemektedir.

Mahtumkulu, diğer Türkistan aydınları gibi hayatını milletine adanmış bir şair, bilim insanıdır. Türkmenistan'ın 18. yüzyıldaki modernleşmesini ve aydınlanmasının yüzü Mahtumkulu'dur. Yazdığı şiirlerinin neredeyse tamamında halkını uyaran ve onlara doğru yolu göstermeye çalışan bir Mahtumkulu vardır. Bu yüzdendir ki şiirlerini halkın anlayabileceği sade bir dille yazmaya özen göstermiştir. Bunun yanı sıra şiirlerindeki derin anlamları sade bir dille işleyebilecek kadar da dile hâkim bir yazardır.

Görsem, eý dilber, jemalyň, ygtyýarym galmaz-a,
Görmez ersem bir zaman, sabru-kararym galmaz-a,
Wysalyň umydyňa bir dem, ygtybarym galmaz-a,
Bolmasa umyt-wysalyň, hiç mydarym galmaz-a.

Ger enaýat bolmasa senden, açylmaz ýolumyz,
Tutgun bolar daýyňa, bolmaz goşad ykbalymyz,
Jebr ile bimar olup, aşofta bolgan halymyz,
Rehm edip sen sormasaň, bir aýry ýarym galmaz-a.
(MPKD 2014: 45-46)

Mahtumkulu'nun şiirlerin yer aldığı ve bu şiirlerinin sınıflandırılıp incelendiği bu eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar, Oğuzlar ve Oğuz Türkçesi alt başlığında birinci bölüm ya da giriş, Türkmen Türkleri alt başlığında ikinci bölüm ve Mahtumkulu alt başlığında üçüncü bölümdür.

Çalışmanın birinci bölümü (Giriş, s. 23-27), Türkmenlerin de içerisinde yer aldığı Oğuz grubunun adı, tarihi, dili ve bu dilin diğer Türk dilleri arasındaki yerinden bahsetmektedir. Bu bölümde Oğuzların ve Oğuz Türkçesinin takip edilebildiği ilk dönemlerden günümüze kadar olan oluşum ve gelişimi hakkında bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde (Türkmen Türkleri, s. 33-45), Oğuz grubunun en güneydeki temsilcisi olan Türkmenler ve Türkmen Türkçesi ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Türkmen adının kökeni ile ilgili, Kafesoğlu, Kaşgarlı, Vambery, Ariac, Hanser, Aynı, Hüsameddin, Asım, Dilemre, Deny gibi araştırmacıların görüşleri yer almaktadır. J. Deny'nin Türkmen kelimesi için "koyu Türk, saf kan Türk" anlamı, Nemeth, Minorsky, Moravcsik, Pritsak, Ligeti, Vambery, Kakuk gibi Türkologlar tarafından desteklenen en yaygın görüştür. Türkmenlerin tarihi, dili ve edebiyatı hakkında da birçok bilgi yer almaktadır. Bu bölümde Türk dünyasında olduğu gibi Türkmen edebiyatının zorlu yılları olarak nitelendirilebilen 20. yüzyıl işlenmiş ve Sovyet döneminden bağımsızlığa kadar olan edebi tutum anlatılmaya çalışılmıştır. Son olarak da Türkmenistan coğrafyası ve Türkmenistan dışında yaşamış Türkmenler hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Kitabın asıl bölümünü Mahtumkulu alt başlığında İnceleme bölümü (Mahtumkulu, s. 47-276) oluşturmaktadır. Bu bölüme şiirleri incelenen şairin, hayatı ve şairliğe olan yolculuğu ele alınarak başlanmıştır. Türk dünyası şairlerinin hemen hemen hepsi zor şartlar altında büyüyen, eğitim alan insanlardır. Diğer Türk aydınları gibi Mahtumkulu da Türkmenlerin en zor zamanlarında yaşamış ve bir önder olarak Türkmenlere yol göstermiştir. Bu yönüyle Mahtumkulu sıradan bir şair değil, aynı zamanda Türkmen yazı dilinin ve benliğinin kurucusudur. Bu bağlamda yazar bu durumu, 1.1. *Kul Sıkışmayınca Hızır Yetişmezmiş* ve 1.2. *Kahramanları Ortaya Çıkaran Şartlar* olarak iki alt başlıkta ayrıntılı olarak anlatmıştır. Yazarın bu bölümde dikkat çeken bir diğer alt başlığı ise 1.5. *Edebiyat Kurmaca, Hayat Gerçek*'tir. Bu alt başlıkta yazar edebi eserlerin özellikle şiirlerin sadece sanat kaygısıyla mı yazıldığını yoksa

bir amaç ya da bir araç doğrultusunda mı yazıldığını ele almıştır. Birçok şairin eserleri incelendiğinde sanat kaygısının ağır bastığı şiirlerle karşılaşmak çok olağan bir durumdur. Fakat sanat kaygısı Türk dünyasının önder aydınları için pek geçerli bir durum değildir. Türk aydınlarının yazdıkları bu şiirler elbette edebi estetik olmakla birlikte bu durum çok ön planda değildir. Bu aydınların yazıları, eğitici, öğretici ve bilgilendirici yani genellikle didaktik bir yapıya sahiptir. Yazar bu alt başlıkta özellikle bu durum üzerinde durmuştur. Devam eden alt başlıklarda doğduğu coğrafya, soyu ve ailesi hakkında geniş bilgilere yer verilmektedir. Şair *Mahtumkulu*, *Mahtum*, *Kul Mahtum*, *Mahtum-ı Biçare*, *Firakî*, *Âşık Firakî*, *Firak*, *Mahtumkulu Firakî* şeklinde farklı mahlaslar kullanmıştır. 665 şiirinin, 585 beşinde *Mahtumkulu* mahlasını, 57 şiirinde ise *Firakî* mahlasını kullanmıştır.

Türkmen aydınlanmasının en önemli ismi olan Mahtumkulu, Türkmen kimliğinin, dilinin en önemli temsilcisidir. Şiirlerinde işlemiş olduğu birlik ve devlet olma düşüncesi, akıl-ilm-adalet-eşitlik, ana dil bilinci ve uluslaşma gibi konular bu durumu destekler niteliktedir. Edebi kişiliğinin ayrıntılı işlenmesinin ardından, Mahtumkulu'nun şiirlerindeki dil ve üslup incelenmiştir. İlerleyen alt başlıklarda Mahtumkulu'nun yazmış olduğu şiirler, şekil ve türe göre ayrılmıştır. Son olarak da 3.3. *Konu ve Muhteva Bakımından Şiirleri* (s. 86) başlığı altında şaire ait şiirler, "Din, Tasavvuf, Tarih, Coğrafya, Dil, Edebiyat, Dünya, İnsan, Toplum, Devlet, Adalet" şeklinde sınıflandırılmıştır. Kitabın son sayfalarında da yazar, şairin şiirlerinden örnekler vermiştir. Kaynaklar (s. 291) bölümünden sonra da 7 sayfalık bir kişi adları dizini (s. 295-302) vermiştir.

Prof. Dr. Ahmet Buran'ın kaleme almış olduğu *Sözü Kanatlandıran Şair Mahtumkulu* adlı çalışma, Türkmen sahası ve Türkoloji alan yazını için önemli bir kaynak olmuştur. Mahtumkulu üzerine yapılmış en güncel ve en geniş çalışmadır. Yapılan bu çalışmada, Mahtumkulu'nun şiirleri sistematik bir şekilde dil, üslup ve muhteva açısından incelenmiştir. Bu sebeple, bu eser Türk dünyasında ve Türkoloji sahasında yol gösterici bir kaynak olarak nitelendirilebilir. Bu önemli çalışmasından dolayı Prof. Dr. Ahmet Buran'ı kutluyor ve tüm Türkoloji adına teşekkür ediyorum.

Kaynaklar

Buran, A. (2023). *Sözü Kanatlandıran Şair Mahtumkulu*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.